

„Černobílý“ poklad rodu Berchtoldů. Analýza a zhodnocení historických fotografií z kmenových mobiliárních fondů Buchlovice a Buchlov

Veronika SELUCKÁ; Lucie PEŠLOVÁ

DOL: <https://doi.org/10.56112/zpp.2023.4.02>

ABSTRAKT: Článek předkládá výsledky výzkumného úkolu probíhajícího v letech 2022 a 2023, jehož předmětem bylo zhodnocení historických fotografií rodu Berchtoldů. Prioritním cílem byla detailní analýza snímků z kmenových mobiliárních fondů Buchlovice a Buchlov, identifikace portrétovaných osob, určení pořadatelů fotografických alb a definování role fotografie pro jednotlivé generace rodu za využití archivních pramenů. Zpracování sbírky je příspěvkem k vytvoření srovnávacího materiálu a nastíněním možností využití tohoto paměťového média v rámci studia šlechtických fondů druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století, např. pro rekonstrukce rodových galerií, úpravy interiérových instalací či poznání historie objektu

KLÍČOVÁ SLOVA: historická fotografie; fotografické sbírky; rod Berchtoldů; každodenní život; šlechta; střední Evropa; volný čas

“Black & white” treasure of the Berchtold family. Analysis and evaluation of historical photographs from the family mobiliary collections of Buchlovice and Buchlov

ABSTRACT: This article presents the results of a research project carried out in 2022 and 2023 to evaluate historical photographs of the Berchtold family. The priority objective was to analyze in detail the photographs from the family mobiliary collections of Buchlovice and Buchlov, to identify the persons portrayed, to determine the organizers of the photographic albums, and to define the role of photography for each generation of the family using archival sources. The processing of this collection contributes to the creation of comparative material and outlines the possibilities of using this memory medium in the study of aristocratic collections of the second half of the 19th century and the first half of the 20th century, e.g. for the reconstruction of family galleries, the modification of interior installations, and to better understand of the history of the structure.

KEYWORDS: historical photography; photographic collections; Berchtold family; everyday life; nobility; Central Europe; leisure time

„Poznání jednotlivostí a jejich vzájemných vazeb tvoří základ pro poznání celku.“

Historický fotografický materiál je zastoupen ve sbírkách mnoha paměťových institucí a také v soukromých kolekcích. Z důvodu převratných historických změn, které následovaly po ukončení 2. světové války, se na základě dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše dostaly do vlastnictví státu majetky šlechtických rodů.¹ Řada do té doby celistvých souborů podlehla parcelaci a stala se součástí různých sbírek. Mezi konfiskovanými mobiliemi se ocitly mimo jiné historické fotografie a negativy. Stejný osud potkal i fotografickou sbírku starobylého rodu Berchtoldů, jímž v letech 1800–1945 patřily hrad Buchlov a zámek Buchlovice. Zhodnoce-

ní této mimořádně zajímavé a cenné sbírky je cílem předkládaného článku, který má rovněž ambici přispět k vytvoření srovnávacího materiálu a nastínit možnosti využití tohoto paměťového média v rámci studia šlechtických fondů druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století, např. pro rekonstrukce rodových galerií, úpravy interiérových instalací či poznání historie objektu.

Osudy majetku a fotografického archivu rodu Berchtoldů

Hrad Buchlov a zámek Buchlovice, patřící v roce 1945 rodu Berchtoldů, byly státem zabaveny na základě dekretu prezidenta republiky Edvarda Beneše č. 12/1945,² a tak obě nemovitosti včetně vnitřního vybavení přešly nejprve do správy Národního pozemkového fondu. Na začátku roku 1946 byly následně Památkovou ko-

misí zřízenou při Národním pozemkovém fondu vybrány mezi 48 nejvýznamnějších objektů, které měly být ponechány ve státní správě pro další výlučně kulturní využití.³ Hrad Buchlov a zámek Buchlovice byly následně v roce 1947 postoupeny

■ Poznámky

1 K poválečným osudům šlechtických majetků viz Kristina Uhlíková, *Národní kulturní komise 1947–1951*, Praha 2004. – Eadem (ed.), *Šlechtická sídla ve stínu prezidentských dekretů*, Praha 2017

2 Dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, ze dne 21. 6. 1945.

3 Uhlíková 2004 (pozn. 1), s. 24–25.

Obr. 1. Reklama propagující fotografické papíry Marion, albuminová stereofotografie, bez uvedení ateliéru, 60. léta 19. století. SZ Buchlovce, inv. č. BC13534b019. Reprofoto: Archiv NPÚ.

do kompetence Národní kulturní komise (dále jen NKK),⁴ po úpravě se měly stát instalovanými objekty a sloužit k prezentaci veřejnosti. NKK zde převzala veškerý mobiliář a jeho vytřídění mělo být provedeno až před zahájením instalace či přesunem vybraných předmětů na jiný objekt.⁵ Díky tomuto postupu tak byla z Buchlovic a Buchlova odvezena pouze malá část předmětů, která je dodnes deponována na několika památkových objektech NPÚ.⁶

Interiéry zámku Buchlovce byly již krátce po převzetí NKK upraveny a zpřístupněny veřejnosti. Z prohlídkové trasy zámku měly být odstraněny pouze předměty osobní povahy, mezi nimiž zcela jistě figurovaly i fotografie, přesunuté do depozitářů. Záměrem bylo ponechat vybrané interiéry berchtoldovského sídla ve stavu před převzetím státem, které dle názoru NKK „jsou v tomto případě nejtypičtějším dokladem luxurního, bigotního, konservativního a kultivovaného prostředí zaniklé společenské vrstvy“. Bohatě instalované interiéry hradu Buchlova měly být nově vybaveny pouze náznakově a veřejnosti se měly zpřístupnit expozice dokumentů k dějinám hradu od 13. do 16. století, k 1. světové válce a expozice válečnictví.⁷

Fakt, že fotografiím nebyla přisuzována velká uměleckohistorická hodnota a v době třídění fondů Národní kulturní komisí stály stranou hlavního zájmu, vedl k téměř neporušenému stavu dochování. Vzhledem k charakteru vzniku sbírek tak patří buchlovský a buchlovický fotografický fond k unikátním souborům, a to i z hlediska své početnosti a celistvosti.⁸

Důležitým faktem je i to, že část historických fotografií původně patřících do výše uvedené fotografické sbírky Berchtoldů byla v roce 1964 spolu s dalšími archiváliemi z Buchlovic odvezena a dnes se nachází v Moravském zemském archivu v Brně.⁹ Vzhledem k úzkým příbuzenským vztahům Berchtoldů s rodinou Trauttmansdorff¹⁰ se můžeme domnívat, že fotografický pramenový materiál pro identifikaci osob bude také v obsáhlé sbírce fotografií uložené ve Státním oblastním archivu v Plzni,¹¹ v menší míře též v archivech velkostatků. Berchtoldi, podobně jako jiné šlechtické rody, vlastnili řadu majetků na území někdejší habsburské monarchie, tudíž je třeba při výzkumu počítat se studiem sbírek paměťových institucí i na území dnešního Slovenska, Maďarska a Rakouska. Předpokládáme, že zásadní archiválie a fotografie se nacházejí ve Slovenském národním archivu, ve veřejnosti nepřístupném fondu Károlyi, panství Stupava bez existujícího inventáře. V nedávné době se staly součástí Rakouského státního archivu ve Vídni materiály z pozůstalosti členů rodiny Leopolda II. Berchtolda, obsahující také digitalizované fotografie.¹² Ve fondu rodiny Károlyi v Národním archivu v Budapešti se nacházejí archiválie osobní povahy, mezi nimiž jsou zmíněny také fotografie.¹³

■ Poznámky

4 Národní kulturní komise byly zřízeny v Čechách a na Slovensku na základě zákona o národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku č. 137/1946 Sb. Činnost české NKK byla zahájena až v únoru roku 1947, fakticky převzala NKK zámek Buchlovce a hrad Buchlov dne 14. 6. 1948. NPÚ, ÚOP v Brně, archiv bývalého Památkového úřadu, zámek Buchlovce, kart. P 62.

5 Uhlíková 2004 (pozn. 1), s. 39.

6 Odvezeny byly na zámky v Jemništi, Náměšti nad Oslavou, Jaroměřicích nad Rokytnou a Lysicích. Z objektu byly odvezeny do nynějšího MZA v Brně archiválie včetně části historických fotografií (viz pozn. 9). Na zámek v Buchlovicích i na hrad Buchlov byly umístěny vytříděné předměty z jiných zámků a konfiskátů, především z Moravy, či předměty z konfiskátů soukromého majetku ze sběrný na Sychrově, které měly doplnit hradní instalaci.

7 Uhlíková 2004 (pozn. 1), s. 170–172.

8 Válečné a poválečné události dopadly negativně na šlechtická sídla na Slovensku, kde byla většina objektů poškozena a vykradena. Část šlechty se snažila před koncem války majetek prodat či odvézt ze země; stejně tak i Lajos Károlyi (bratr Ferdinandine Berchtold-Károlyi). Čtyři vagony mobiliáře nechal přemístit ze zámku Stupava do Rakouska. Další osudy šlechtických sídel na Slovensku viz Martina Orosová, *Osudy rezidencí vyšší šlechty a ich zbírek po roku 1918 a po roku 1945*, in: Frederik Federmayer a kol., *Magnátske rody v našich dejinách 1526–1948*, Martin 2012, s. 312–331.

9 Ve fondu G 138 se nachází více než 2 000 fotografií. Menší část tvoří ateliérové portréty rodiny Berchtoldů, dále jejich příbuzných, přátel a služebnictva, či umělců a politiků. Téměř všechny portrétní snímky jsou na reverzech opatřeny přípisem se jmény a lze je datovat do 70.–90. let 19. století. Zastoupeny jsou i fotografie z mladšího období – interiéry a exteriéry Buchlovic a Buchlova, snímky z politických jednání (1912), fotografie pořízené patrně Leopoldem II. Berchtoldem v roce 1916 v Itálii, fotografie z cest císaře Karla na Balkán, fotografie architektonických památek z různých zemí, snímky obrazů a kreseb apod. Uloženo je zde jen jedno album se 138 fotografiemi patřící Ferdinandine Berchtold-Károlyi (snímky z let 1898–1934). Mnohé z nich se vyskytují i v Buchlovicích, v archivu jsou navíc deponovány také negativy, které na zámku a hradě postrádáme. S výskytem fotografií lze počítat i v jiných kartonech fondu. Viz Vilém Bräuner – Anna Hamerníková, *Rodinný archiv Berchtoldů (1202) 1494–1945*, G 138, inventář, Brno 1967.

10 Roku 1860 Zikmund II. Berchtold uzavřel sňatek s Josephine Trauttmansdorff-Weinsberg (1835–1894). Viz také pozn. 42.

11 Gustav Hofmann, *Rodinný archiv Trauttmansdorffů 1606–1945*, AP 286, inventář, Klatovy 1981.

12 Thomas Just, *Die Nachlässe und Privat- und Familienarchive im Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 56, 2011, s. 203–238.

13 Viz inventář György Laczlavik, *Magyar Nemzeti Levéltár, A Károlyi család nemzeti levéltára*, Budapest 2012. Jedná se zejm. o dokumenty hraběte Alajose Károlyi, jeho ženy Franzisky Károlyi-Erdödy a syna Lajose Károlyi, tedy nejbližší rodinu Ferdinandine Berchtold-Károlyi, manželky Leopolda II. Berchtolda. Fotografie jsou uvedeny i u jiných větví rodu Károlyi a u jednotlivých panství. Vhodný studijní materiál pro identifikaci portretovaných osob z řad uherské šlechty spřízněné s rodinou Berchtoldů lze hledat i ve sbírce historických fotografií Maďarského národního muzea v Budapešti (Magyar

Obr. 2. Hrabě Zikmund I. Berchtold s dýmkou a lahví vína v pokoji na zámku Buchlovice, albuminová fotografie, bez uvedení ateliéru, před 1869. SH Buchlov, inv. č. BU03339. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Prameny z výše uvedených institucí pouze náznakově upozorňují na velmi rozsáhlé zdroje informací nejenom z rodových archivů a archivů velkostatků, které bude do budoucna nezbytné pro vytvoření celistvého obrazu prozkoumat.¹⁴ Takto rozsáhlý archivní průzkum ovšem přesahuje rámec této stati a bude předmětem dalšího bádání. Naší snahou bylo upozornit na cesty, kterými by se další výzkum mohl ubírat. Přestože poslední desetiletí přinesla mnohá zjištění v oblasti historické fotografie, problematiku stále zůstává a bádání značně znesnadňuje pouze částečná digitalizace fondů a omezený rozsah jejich přístupnosti.

Dosavadní způsob zpracování historických fotografií z mobiliárních fondů

Zatímco v Evropě se pozornost na historický fotografický materiál začala upírat již od 70. let 20. století, v našem prostředí se vědecká obec tomuto tématu věnovala intenzivněji až od 90. let 20. století.¹⁵ Na půdě Národního památkového ústavu (NPÚ) probíhalo zpracování historických fotografií z mobiliárních fondů (dále jen MF) v rámci základní evidence od 70. let 20. století, což dokládají také fondy hradu Buchlova a zámku v Buchlovicích. Část ateliérových fotografií byla opatřena evidenčními listy se značně lakonickými popisy a obecnou datací do druhé poloviny 19. století. Alba jako celky zůstávala dlouho nepovšimnuta a zapisovány byly pouze jednotlivé fotografie, v některých případech ne všechny z jednoho alba. Přestože nedošlo k evidenci alb, nebyla z mobiliárních fondů ani odstraněna a z fotografií se tak nestaly solitéry bez kontextu, jako se tomu naopak stalo u řady sbírkotvorných institucí typu Moravské galerie v Brně.¹⁶ Právě tato intaktnost dochování z nich dnes činí mimořádné památky.

Stěží lze vysledovat klíč, podle kterého zpracovatelé přidělovali fotografiím inventární čísla, což odpovídá situaci i na jiných památkových objektech.¹⁷ Teprve při dokončování základní evidence byly do databáze CastIS dovedovány i další „druhořadé“ fotografické památky, ať už dříve ignorované ateliérové snímky či amatérské fotografie nebo fotopohlednice. Vzhledem k velkému množství materiálu zůstávají doposud na mnoha objektech v databázi CastIS pouze přepisy karet základní evidence s elementárními údaji (např. sedící žena) bez uvedení záznamů ze zadní strany fotografií či alb, což neumožňuje přínosné vyhledávání informací jak v rámci jednotlivých fondů, tak

2

napříč celorepublikovou databází. Konkrétně v Buchlovicích ještě na počátku 21. století ležela řada fotografií v proutěných koších a dřevěných bednách bez jakékoliv evidence. S překvapivými objevy se zde proto setkáváme i v současné době – dokladem je nález několika stovek fotografií a tiskovin objevených na půdě zámku během inventarizace v roce 2023. Teprve nedávno došlo k převodu fotografických a pohlednicových alb, doposud

■ Poznámky

Nemzeti Múzeum – Történeti fényképtár) nebo v digitálně přístupných sbírkách Maďarského fotografického muzea v Kecskemétu (Magyar Fotográfiai Múzeum Kecskemét) či v Zemské knihovně Széchenyi (Országos Széchenyi Könyvtár). Podrobněji Katarína Takácsová, Fotografické pozostalosti šlachty zachované v slovenských inštitúciách s prihliadnutím na fond kaštiela Betliar. Skúsenosti s vyhľadaváním historických fotografií šlachty, *Zprávy památkové péče* LXXVI, 2016, č. 1, s. 12.

14 Portrétní fotografie šlechty z konfiskovaných hradů a zámků se vyskytují především ve sbírkách NPÚ a archivech. V muzeích a galeriích se nacházejí spíše okrajově. Muzea si v rámci akviziční činnosti vybírala z konfiskátů snímky tematicky blízké zaměření těchto institucí. Mimořádnou kolekci šlechtických portrétů, pocházející z konfiskátů deponovaných na zámku Sychrov, disponuje Moravská galerie v Brně. Viz Petra Medřiková, *Šlechta před objektivem. Ateliérové portréty aristokracie* (kat. výst.), Brno 2016, s. 8.

15 Mimo NPÚ se jedná např. o Národní technické muzeum, Národní archiv, Národní muzeum, Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze a Moravskou galerii v Brně. Na profesionální úrovni se historickým fotografiím věnují i soukromé sbírky – společnost Pro Langhans, Muzeum Šechtla & Voseček, Museum Fotoatelier Seidel, Sbírka Scheufler a další.

16 K přístupu Moravské galerie v Brně viz Medřiková (pozn. 14).

17 Valburga Vavřínová, Historický fotografický materiál v depozitářích hradů a zámků spravovaných Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze, *Památky středních Čech* 20, 2006, č. 1, s. 37–45.

3

4

Obr. 3. Hraběnka Ludmilla Berchtold-Wratislav, albuminová fotografie, bez uvedení ateliéru, před 1863. SZ Buchlovice, inv. č. BC14231. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 4. Hrabě Zikmund II. Berchtold, albuminová fotografie, J. A. Prökl, Františkovy Lázně, 1864. SZ Buchlovice, inv. č. BC08793. Reprofoto: Archiv NPÚ.

vedených v knihovním fondu bez jakéhokoliv zpracování, do mobiliárního fondu Buchlovice.¹⁸

Aktuální stav bádání, cíle a metodika výzkumu

Za poslední léta se bádání v oblasti historických fotografií v rámci mobiliárních fondů značně rozvinulo, zabývalo se jimi několik výzkumných projektů,¹⁹ byly vydány metodiky,²⁰ odborné články,²¹ diplomové práce aj.²² Zpracovaného fotografického materiálu z majetků šlechtických rodů vhodného ke srovnání však stále není mnoho. Analýzám celých fotografických fondů šlechtických rodin byla zatím věnována menší pozornost, většinou jsou v publikovaných tex-

■ Poznámky

18 Fotografická a pohlednicová alba uložená v buchlovické knihovně byla do mobiliáře převáděna až po roce 2013. Součástí buchlovské hradní knihovny fotografická alba nebyla.

19 Pilotní projekt v oblasti evidence a odborného zhodnocení fotografických fondů NPÚ, ÚOP středních Čech probíhal v letech 2004–2005. Od roku 2005 v rámci institucionálního výzkumu NPÚ DKRVO probíhalo druhé zpracování skupin předmětů z mobiliárních fondů („Odborné hodnocení a systematické vědecké zpracování základní evidence mobiliárních fondů kulturních památek, ke kterým vykonává právo hospodaření NPÚ“; úkol č. 201). V letech 2013–2017 byl řešen projekt NAKI: „Historický fotografický materiál – identifikace, dokumentace, interpretace, prezentace, aplikace, péče a ochrana v kontextu základních typů pamětových institucí.“ K výstupům viz: <https://starfos.tacr.cz/projekty/DF13P010VV007#project-results>, vyhledáno 14. 12. 2023.

20 Tomáš Štanzel (ed.), *Preventivní péče, uložení, instalace a ochrana historického fotografického materiálu*

v různých typech pamětových institucí, Praha 2016. – Hynek Stříteský (ed.), *Aplikace a prezentace historického fotografického materiálu v expozicích a instalacích pamětových institucí*, Praha 2016. – Štěpánka Borýšková – Libor Jůn – Jan Švadlena – Pavel Scheufler, *Techniky historického fotografického materiálu a jejich určení*, Praha 2018. – Radek Polách, „Pánové, prosím, smekněte“: *metodika datování a interpretace fotografií z let 1850–1918 pomocí historické pánské módy*, Praha 2020.

21 Např. Valburga Vavřínová, *Historický fotografický materiál mobiliárních fondů hradů a zámků spravovaných Národním památkovým ústavem, územním odborným pracovištěm středních Čech v Praze*, *Historická fotografie* V, 2005, s. 54–60. – Valburga Vavřínová – Filip Wittlich – Lukáš Hyřha – Petra Medříková – Pavel Scheufler, *Od praxe k teorii a od teorie k praxi*, *Historická fotografie* 17, 2018, s. 84–91.

22 Z absolventských prací výběrově viz: Jan Vaca, *Fotografové mezi šlechtici v českých zemích v letech 1839–1918* (magisterská diplomová práce), Filozoficko-přirodovědecká fakulta, Institut tvůrčí fotografie, Slezská

5

Obr. 5. Hraběnka Josephine Trauttmansdorff, sláný papír, kvaš, 1853. SZ Buchlovce, inv. č. BC07085. Reprofoto: Archiv NPÚ.

tech akcentována dílčí témata (např. volnočasové aktivity šlechty, móda, cestování, kolekce nově nalezených negativů, vybrané portréty, fotografické techniky).²³ Výjimku představuje diplomová práce Marty Pavlíkové orientovaná na sychrovské fondy a monografie Petry Medřické zaměřená na zpracování kolekce historických fotografií šlechty ze sbírek Moravské galerie v Brně a dále články téže autorky, zabývající se fotografiemi rodů Auersperg, Trauttmansdorff a Batthyany, uloženými na zámcích Žleby a Slatiňany.²⁴ Ze slovenského prostředí se problematice šlechtických fotografií věnují práce Kataríny Takácsové zaměřené na fotografie rodu Andrassy.²⁵

Výzkum, z něhož vychází tento článek, se zaměřil na zpracování a vyhodnocení unikátního souboru památek tvořeného jednou rodinou přibližně sto let a dochovaného v téměř nedotčené podobě. Zajímalo nás složení fondu, to jest zastoupení jednotlivých typů ateliérových (portréty, exteriérové a interiérové fotografie, reprodukce uměleckých děl, vyobrazení zvířat a rostlin, stereofotografie a stereodiapozitivy) a amatérských fotografií, nicméně hlavním cílem bylo určit osoby na ateliérových fotografiích, učinit z neznámých žen, mužů a dětí opět osoby s vlastními jmény a tím položit základy pro další práci s tímto druhem památek. Dále nás zajímalo, jakou plnila funkci fotografie v jednotlivých generacích Berchtoldů, zda byla pouze odrazem módní vlny, otázkou společenské reprezentace, vzdělávacím a dokumentačním prostředkem jejich života, kdo pořádal alba apod. Dalším cílem bylo nastínit, jakým způsobem lze tyto historické

fotografie využít pro rekonstrukci rodových galerií, úpravy interiérových instalací či poznání historie objektu. Jejich analýzou a zhodnocením jsme chtěly přispět k vytvoření srovnávacího materiálu pro zpracování jiných šlechtických fotografických fondů.

Z důvodu velkého množství fotografického materiálu (ateliérové fotografie, amatérské snímky a fotopohlednice)²⁶ jsme se soustředily primárně jen na zpracování ateliérových fotografií. Podstatou byla revize záznamů v databázi CastIS,²⁷ co se týká určení osob, datace, ateliérů a fotografických technik.²⁸ V maximální míře

■ Poznámky

univerzita, Opava 2007. – Marta Pavlíková, *Historické fotografie ve sbírkách Národního památkového ústavu v Ústí nad Labem* (diplomová práce), Katedra historie, FF UJEP, Ústí nad Labem 2009. – Ivana Dobešová, *Volný čas šlechty hledáčkem fotoaparátu v letech 1918–1938 na příkladu šlechtických rodů Podstazkých-Lichtensteinů a svobodných pánů Loudonů* (diplomová práce), Katedra historie FF UPOL, Olomouc 2018.

23 Např. Aleš František Plávek – Jaromír Hřebecký, Rodinné snímky posledních členů Schwarzenberské primogenitury v třeboňském nálezu skleněných deskových negativů, *Historická fotografie* 11, 2012, s. 18–27. – Valburga Vavřínová, Fotografické portréty Vetserových a Baltazziových na zámku Mnichovo Hradiště, *Památky středních Čech* 22, 2008, č. 2, s. 73–80. Zpracování různých dílčích témat se věnují autoři v publikaci Filip Wittlich (ed.), *Volný čas objektivem šlechty*, Praha 2016. Dále viz pozn. 29.

24 Soubor fotografií z konfiskátů, uložených původně ve sběrně zámku Sychrov, byl do majetku Moravské galerie v Brně převeden roku 1965. Viz Medřická (pozn. 14). – Eadem, Život šlechtických rodin ve světle fotografií ze zámků Žleby a Slatiňany. Auerspergové–Trauttmansdorffové–Batthyanyové, *Památky středních Čech* 29, 2015, č. 1, s. 35–49. – Pavlíková (pozn. 22).

25 Takácsová (pozn. 13), s. 9–17. – Eadem, Každodennost šlachty v odraze Andrassyovskej zbierky fotografií (Šlachta 19. a prvej polovice 20. storočia), *Zprávy památkové péče* LXXVI, 2016, č. 1, s. 39–48.

26 Celkový počet inventárních jednotek fondů Buchlovce a Buchlov evidovaných v CastIS ve skupině Fotografie, negativy a filmy činí 11 452 jednotek k datu 14. 5. 2023. V rámci výzkumu jsme se zabývaly především cca 3 870 ateliérovými fotografiemi, z nichž největší část zabírají portréty. Nově se podařilo určit osoby na více jak 900 fotografiích. Problematika fotopohlednic si vyžádá samostatné zpracování.

27 Program CastIS jako celorepubliková databáze pro evidenci a správu mobiliárních fondů památkových objektů byl vyvíjen s ohledem na specifické požadavky NPÚ již od roku 1996.

28 Se zohledněním vydaných metodik byla vytvořena databáze v programu Excel, naplňovaná revidovanými

6

7

Obr. 6. Sourozenci Leopold II. a Josephine Berchtold, albuminová fotografie, L. Angerer, Vídeň, okolo 1870. SZ Buchlovice, inv. č. BC08534. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 7. Portrét hraběte Richarda Berchtolda ve slavnostním oděvu pochází z cyklu fotografií pořízených u příležitosti uherské korunovace císaře Franze Josefa I. a císařovny Elisabeth 8. června 1867 v Budapešti, albuminová fotografie, Á. Bülich, Budapešť, 1867. SH Buchlov, inv. č. BU05726d029. Reprofoto: Archiv NPÚ.

jsme se zabývaly přípisu na fotografiích a albech či zadních stranách adjustací snímků v rámech, jež předchází zpracovatelé často opomíjeli. Interpretaci fotografií komplikovalo „roztržení“ některých tematických celků, ke kterému došlo patrně už za Berchtoldů. Identifikaci souborů tak umožnila jedině hlubší znalost fotografií zkoumaných přímo na objektech. Amatérským snímkům jsme se věnovaly v rámci výzkumného úkolu o cestovatelských aktivitách rodiny Berchtoldů.²⁹

Fotografické techniky

Sbírka Berchtoldů odráží vývoj fotografických technik od poloviny 19. století; naprosto převládají pozitivy na papírových podložkách, jen vzácně jsou zastoupeny pozitivy na kovových nosičích, a to tři daguerrotypie³⁰ a jedna ferrotypie.³¹ Nejstarší fotografické techniky stojící ještě na pomezí malby a fotografie reprezentují více či méně kvalitní snímky na sláném papíře. V silně kolorovaných a přemalovaných portrétech lze někdy stěží spatřit původní fotografický podklad. Tyto předměty, opatřené dekorativními rámečky, byly proto často označovány jako malby.³² Není překvapením, že nejpočetnější skupinu představují podobné jako v jiných zámeckých fonděch

■ Poznámky

a doplňovanými záznamy k jednotlivým fotografiím. K identifikaci osob byla kromě přípisů v albech a na fotografiích využívána databáze CastS a webové stránky se

sbírkami jiných pamětových institucí. K portrétovaným osobám byly dohledávány genealogické informace.

29 Lucie Pešlová – Veronika Syslová, Rodina Leopolda II. Berchtolda na cestách, *Zprávy památkové péče* LXXVII, 2017, příloha, s. 63–73. – Eadem, Rodina hraběte Leopolda II. Berchtolda na cestách, Kroměříž 2018. – Eadem, Leopold II. Berchtold – Ministr na přání císaře, in: Petr Pavelec – Martin Gaží – Milena Hajná (edd.), *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020. – Eadem, Minister at the Emperor's Wish, in: Petr Pavelec – Martin Gaží – Milena Hajná (edd.), *The Nobility of the Czech Lands on the Chessboard of European Diplomacy*, České Budějovice 2022, s. 618–625.

30 Na jedné z nich byla identifikována Josephine Trauttmansdorff, pozdější manželka Zikmunda II. Berchtolda.

31 Zachycuje sestry Ferdinandine a Sophii Károlyi s hraběnkou Saroltou Erdödy a společníci Elisabeth Neville během pobytu ve Stupavě okolo roku 1890.

32 Příkladem této praxe jsou fotografické podobizny sestry Josephine a Franzisky Trauttmansdorff přemalované kvašem s nečitelnou signaturou malíře a datací 1853.

8

Obr. 8. Hrabě Béla Széchenyi s hrabětem Guyulou Károlyi, albuminová fotografie, A. Bertrand, Alžír, cca 1865. SZ Buchlovice, inv. č. BC17239b021. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 9. Hrabě Leopold II. Berchtold a Ferdinandine Károlyi u příležitosti jejich zasnub, které se konaly ve Stupavě 25. 10. 1892, albuminová fotografie, C. Buchta, Vídeň. SZ Buchlovice, inv. č. BC11530a. Reprofoto: Archiv NPÚ.

albuminové fotografie, jejichž masový výskyt je od 60. let 19. století spojen s rostoucí oblibou vizitek a později také kabinetních formátů.³³ V menší míře se objevují snímky na přímo kopírujících želatinových a kolodiových papírech. U amatérských fotografií převažují želatinové bromostříbrné fotografie.³⁴ Výjimečně nacházíme také ušlechtilé tisky, jejichž výskyt lze spojit s portréty z prvních dvou desetiletí 20. století. Rozmanitost fondu dokresluje diapositiv³⁵ a stereodiapositiv na skleněných podložkách. Unikátním příkladem barevné fotografie jsou dva stereodiapositiv vyrobené technikou autochromu. Negativy se v mobiliárii nevyskytují vůbec.

9

Sběratelé a portrétování

V roce 1839, kdy byl světu představen vynález fotografie, patřily hrad Buchlov a zámek Buchlovice rodu Berchtoldů, a to až do roku 1945.³⁶ V tomto období se na utváření fotografických fondů obou objektů³⁷ podílely čtyři generace rodu. Zatímco do 90. let 19. století se jedná pouze o ateliérové fotografie s převahou portrétních vizitek a kabinetek, doplněných o snímky exteriérů, interiérů a reprodukcí uměleckých děl,³⁸ po roce 1897 drtivě převažují amatérské fotografie.

■ Poznámky

33 Viz Medřiková, Život šlechtických rodin (pozn. 24),

34 K vývoji fotografických technik viz Pavel Scheufler, *Historické fotografické techniky*, Praha 1993. – Tomáš Štanzel, *Identifikace obsahu fotografické sbírky, Zprávy památkové péče LXXVI*, 2016, č. 1, s. 134–139. – Blanka Hnulíková, *Historický vývoj a identifikace monochromatických fotografických technik* (diplomová práce), FF, Univerzita Hradec Králové, 2018. – Štěpánka Borýsková – Libor Jůn – Jan Švadlena – Pavel

Scheufler, *Techniky historického fotografického materiálu a jejich určení*, Praha 2018. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/374021/files/nusl-374021_1.pdf, vyhledáno 15. 1. 2023.

35 Zejm. dva diapositiv v kovových montážích na zavěšení s portréty Ferdinandine Berchtold-Károlyi z roku 1907 a její sestřence Johanny Széchenyi z roku 1898 v historických kostýmech, k nimž existují analogie na papírových podložkách.

36 Berchtoldi, starobylý tyrolský rod, jehož členové přišli na Moravu během třicetileté války, získali hraběcí titul v roce 1673. Buchlov a Buchlovice připadly do majetku Berchtoldů v roce 1800, po smrti hraběnky Eleonory Petřvaldské, jejíž sestra Terezie se roku 1754 provdala za Prospera Antonína Berchtolda. Panství zůstalo v jejich vlastnictví až do konce 2. světové války. Více viz Petr Mašek, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2010, s. 27–29.

37 Fotografie z MF Buchlov a Buchlovice představují v podstatě jeden fond, fond Berchtoldů, tj. soubor památek vytvářený jednou rodinou.

38 Ve fondu se objevuje řada formátů (např. Colibri, Promenade, Boudoir, Mušle) uvedených v přehledu metodiky Alena Černá a kol., *Jednotná popisná a obrazová dokumentace historického fotografického materiálu*,

Obr. 10. Svatba Ferdinandine Károlyi a Leopolda II. Berchtolda v lednu 1893, družičky Charlotte Berchtold, Johanna a Alice Széchenyi, Sophie Károlyi ve společnosti Lajose Károlyi, Bély Széchenyi a dalších hostů, albuminová fotografie, K. Koller, Budapešť. SZ Buchlovce, inv. č. BC09376. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Až do roku 1869 spravoval buchlovické panství hrabě Zikmund I. Berchtold (1799–1869), jehož životní družkou byla hraběnka Ludmilla Berchtold-Wratislav (1808–1869). Zikmund I. se po studiu práv a politických věd věnoval vojenské kariéře; stal se nadporučíkem pluku císařských husarů a později sloužil jako gardista u uherské tělesné gardy ve Vídni. Hraběnka Ludmilla se ve spolupráci s rodinou Wratislavů zasloužila o zlepšení stavu panství a udržovala kontakty s českými vlastenci. Nejstarší fotografie z fondu lze tedy považovat za akvizice manželů. Většina z nich je adjustována ve výstřižkových albech (scrapboocích), uložených na hradě Buchlově, se snímky vlepenými mezi grafikami, vizitkami, korespondencí atd. Za autora scrapbooků vzhledem k jejich obsahům považujeme Zikmunda I.; alba zaplňují památky na uherské dějiny a aktéry veřejného života v Uhrách. Vzhledem k ostatním typům památek ve scrapboocích jsou fotografie včetně rodinných portrétů zastoupeny v menšině, což naznačuje, že nejstarší generace Berchtoldů ještě nebyla masivně zasažena

módní vlnou fotografie. Hraběnka Ludmilla je zachycena na několika snímcích, ale portrétní fotografie Zikmunda I. nemáme k dispozici vůbec. Jeho podobu jako staršího muže známe z jediné fotografie z unikátního souboru dvaceti pěti snímků s nejstaršími pohledy do interiérů zámku Buchlovce, datovaných do období před rokem 1869. Vzhledem k obtížnosti technického zvládnutí fotografického procesu v tomto období je pravděpodobné, že jejich autorem byl profesionální fotograf, patrně František Dorazil z Uherského Hradiště, který od 50. let 19. století působil ve službách Berchtoldů jako malíř.³⁹ Ze souboru se zatím podařilo identifikovat dvě místnosti.⁴⁰ Další fotografie jsou většinou uloženy v rámech, některé volně ve slohách s grafickými listy a tiskovinami. Rodina bydlela hlavně na zámku a hrad, který fungoval převážně jako muzeum otevřené pro veřejnost, využívala krátkodobě k pobytům během letních měsíců. Ze zámku sem Berchtoldi přesunovali část předmětů, na které pohlíželi jako na pietní rodinné památky nebo nemoderní vybavení. Oba manželé zemřeli roku 1869, mladší fotografie se na hradě vyskytují v malém počtu. Fotografie měli Berchtoldi ve svém soukromém hradním bytě, ale také jimi doplňovali prohlídkovou trasu.⁴¹

Ze svazku Zikmunda I. a jeho ženy Ludmilly se narodily tři děti; Walburga (1829–1856), provdaná za hraběte Friedricha Hartiga (1818–1877), zemřela velmi brzy, a známe tak s urči-

lostí pouze jednu její fotografii. Rodina mladší dcery Ludmilly Gizelly (1831–1915), manželky hraběte Huberta Heinricha de la Fontaine und d'Harnoncourt-Unverzagt (1827–1897), je na fotografiích zastoupena častěji.

Do života jejich syna a dědice Zikmunda II. (1834–1900) zasáhla fotografie v mnohem větší míře. Po maturitní zkoušce absolvoval studia na zemědělském ústavu v Altenburgu, lesnické učení v Bavorsku a diplomacii na vídeňské univerzitě. Poté působil v armádě jako záložník hulanického pluku. Byl poslancem Moravského zemského sněmu i Říšské rady ve Vídni. Jako znalec koní byl delegátem ministerstva orby pro záležitosti chovu koní na Moravě a prezidentem Spolku ku zvelebení chovu koní na Moravě. Značný počet stereofotografií z 50. a 60. let 19. století uložených na zámku v Buchlovicích mohl patřit tomuto mladému muži, případně ještě jeho rodičům.

Roku 1860 se Zikmund II. oženil s Josephine (1835–1894), příslušnicí významné šlechtické rodiny Trauttmansdorff-Weinsberg.⁴² S jejím

■ Poznámky

Praha 2017, s. 69–80. Fotografie z konce 19. a počátku 20. století mají různorodé formáty.

39 Mimo jiné autor posmrtných portrétů Berchtoldů nacházejících se v kapli svatě Barbory v blízkosti hradu Buchlova nebo souboru portrétních miniatur členů rodu Berchtold, Zástřil, Wratislav, Hartig či Šerényi na hradě Buchlově. Více viz Marie Mžýková, Díla českých malířů 19. a 20. století v zámeckých sbírkách, *Památky a příroda* 10, 1985, č. 3, s. 155.

40 Jedná se o aktuálně instalované ložnice Leopolda II. Berchtolda a jeho manželky Ferdinandine na zámku v Buchlovicích.

41 V katalogu hradního muzea pořízeného v roce 1850 Zikmundem I. Berchtoldem není přímo uvedena žádná fotografie. MZA, fond G 138 Rodinný archiv Berchtoldů (dále jen G 138), kart. 67, inv. č. 347. K roku 1905 jsou doloženy fotografie členů rodu Berchtold a Trauttmansdorff v tzv. Trauttmansdorffském pokoji, věnovaném památce zemřelé Josephine Berchtold-Trauttmansdorff. Viz Karel Jaroslav Obrátil, *Průvodce po Buchlově: historický úvod a popis památek dosud na hradě chovaných*, Uherské Hradiště [1905]. Podle katalogu zařízení muzea a ostatních místností na hradě z r. 1923 byla na trase řada fotografií. Nejvíce se jich uplatnilo v tzv. Berchtoldovském sále, celkem 42 kusů, mezi nimi i jedna daguerrotypie. MZA, G 138, kart. 143, inv. č. 487.

42 Rod Trauttmansdorffů pocházel ze Štýrska, v 17. století získal hraběcí titul a rozšíření jména na Trauttmansdorff-Weinsberg. Knížecí titul udělený na počátku 19. století se vázal pouze na primogenituru s hlavním sídlem v Horšovském Týně. Rodina Josephine měla pouze hraběcí predikát. Více viz Mašek (pozn. 36), s. 286–287.

11

12

Obr. 11. Hrabata Alois, Adalbert a Zikmund Berchtoldovi, kolodiová fotografie, J. Mukenšnabl, 1902. SZ Buchlovce, inv. č. BC12941b133. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 12. Hrabě Leopold II. Berchtold jako chůva v lidovém kroji s malým chlapcem z rodiny Hlošek na klíně, albuminová fotografie, bez uvedení ateliéru, 1890. SZ Buchlovce, inv. č. BC12941b018. Reprofoto: Archiv NPÚ.

příchodem do rodiny narostl počet fotografií a objevila se první fotografická alba, z nichž si některá přinesla z domova.⁴³ Čerstvě provdaná hraběnka sledovala i nadále sňatkovou politiku ve vídeňských salonech, a proto jsou některá alba zaplněna fotografiemi snoubenců a novomanželů, často bez přímých rodinných vazeb. Tato skutečnost dokládá používání fotografie jako oznamovacího prostředku v rámci široké šlechtické společnosti, jako předmětu výměny rodinných snímků realizované při osobním styku nebo v rámci korespondence.⁴⁴ První léta jejich manželství spadají do období boomu vizitkové fotografie a alba obsahují portréty rodiny, přátel a známých, populárních umělců, zpěvaček, hereček, komiků. Mezi nimi figurují také portréty císařské rodiny a příslušníků evropských královských rodů od předních dvorních fotografů,

pro něž nejurozenější klientela představovala vynikající reklamu. Pro šlechtu bylo otázkou prestiže a společenské nutnosti mít fotografii z renomovaných ateliérů, které navštěvovali také Habsburkové, výjimkou nebyli ani Berchtoldi. Mezi fotografiemi tak dominují oblíbené vídeňské ateliéry.⁴⁵ Produkce moravských⁴⁶

■ Poznámky

43 Ve fondu Buchlovce se nachází 31 alb s ateliérovými fotografiemi. Kromě tří exemplářů s deskami potaženými plátnem se jedná o kvalitní knihařské práce. Alba s deskami potaženými kůží, na hřbetě s falešnými knihařskými vazy imitovala vzhled knih, protože se zakládala do knihoven. Řada z nich má na čelních deskách kovový medailon ve tvaru erbu či kruhu, někdy s rytou výzdobou či iniciálami. Až na výjimky mají alba zlatenou ořizku, hrany desek bývají zpevněny kovovými rúžky a jsou opatřena uzavíracím mechanismem. V albech se různí způsob adjustace fotografií v závislosti na módních trendech. Na základě datace, rozboru rukopisů připsů v albech, na reverzech fotografií a srovnání s korespondencí a deníky usuzujeme, že dvanáct alb pořádala Josephine Berchtold-Trauttmansdorff. Jedno z alb mohlo patřit její neprovdané sestře Caroline a dalších pět jejímu synovi Leopoldovi II. Nebyla jednoznačně identifi-

kována alba, která si zřejmě vedla také její dcera Josephine. Sedm alb patřilo Ferdinandine Berchtold-Károlyi. U šesti alb se nepodařilo určit hlavního pořadatele, protože se v nich objevuje několik typů rukopisů a je na nich zjevná manipulace se snímky samotnými členy rodiny; neodpovídají popisy a časově jsou snímky nesourodé.

44 Např. zasnubní fotografie Zikmunda II. Berchtolda a Josephine Trauttmansdorff (MF zámku Vizovice). S majiteli Vizovic, rodem Stillfriedů, udržovali oba čilý korespondenční styk. Snímky snoubenců (MF Sychrov, svaz Heřmanův Městec) ilustrují kontakty s rodinou Kinských a podobně jejich fotografie (MF hradu Rožmberk nad Vltavou) dokládají komunikaci s rodinou Buquoyů. Korespondence s členy těchto rodin je uložena v MZA, G 138, kart. 114, 115, 124, 125. Stejně snímky lze předpokládat i v jiných mobiliárních fondech. Z konce 70. let 19. století lze doložit výměnu fotografií v rámci korespondence mezi Ferdinandine Károlyi a princeznou Caroline (Lilly) Schönaich-Carolath (1867–1911).

45 Ve fondu bylo zjištěno zastoupení cca 50 vídeňských ateliérů. K nejčastějším patří v řádech stovek: Ludwig Angerer a Adèle, v řádech desítek: Viktor Angerer, Carl Jagemann, Josef Löwy, Emil Rabendig, Carl Kroh, Amand Schlossarek a Adolf Ost. Viz Timm Starl, *Lexikon zur Fotografie in Österreich 1839 bis 1945*, Wien 2005.

46 Jedná se o snímky z brněnských ateliérů Josef Kunzfeld, Antonín Mayssl, Johann Rottmayr a ateliéru Rafael,

13

14

Obr. 13. Hrabě Zikmund II. Berchtold a hrabě Otto Abensperg-Traun v kostýmu krále a dvorního šaška, albuminová fotografie, Adèle, Vídeň, po 1868. SZ Buchlovice, inv. č. BC09385. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 14. Hrabě Zikmund II. Berchtold v kostýmu Slunce, albuminová fotografie, Adèle, Vídeň, před 1869. SH Buchlov, inv. č. BU03178. Reprofoto: Archiv NPÚ.

a českých⁴⁷ ateliérů je vzácná, spíše se vyskytují jednotlivé snímky osobností veřejného života – lékařů, politiků, kněží, právníků, měšťanů nebo šlechty. Nejedná se o rodinná alba obsahující osobní vzpomínky, skladbou odpovídají albům jiných šlechtických rodů té doby.⁴⁸ Později je složení alb pestřejší, zahrnuje vedle portrétů také fotky interiérů, exteriérů, reprodukce, vyobrazení zvířat atd.

Nejbližší rodina Josephine Berchtold-Trauttmansdorff je zastoupena poměrně častě, z vizitek poznáváme podobu jejího otce Franze Josefa (1788–1870), matky Josefy, rozené Károlyi (1803–1863), neprovdané sestry Caroline (1823–1884). Starší sestru Franzisku

(1827–1856) zachycuje silně kolorovaný sláný papír či albuminová fotografie. Poměrně časté jsou portréty rodiny jejího bratra Ferdinanda (1825–1896), jeho manželky Marie Franzisky, rozené princezny Liechtenstein, a jejich potomků. Na několika snímcích pózuji pospolu děti, bratrance a sestřenice Berchtold a Trauttmansdorff. Kontakty s bratrem Ferdinandem udržovala Josephine především v době, kdy byly jejich děti menší. Po roce 1870 se společné snímky ve fondu nevyskytují. Pro pěstování společenských kontaktů s širší rodinou⁴⁹ i mimo ni se staly ideální příležitostí návštěvy lázní, ať už v českých zemích⁵⁰ anebo v Evropě.⁵¹

■ Poznámky

z kroměřížského ateliéru Wilhelm Sonntag, olomouckého S. Wasservogel a E. Selinger, opavského Florian Gödel a R. Heinrich.

⁴⁷ Z pražských firem se jedná o ateliér Moritz Ludwig Winter, Wilhelm Rupp či Heinrich Eckert a J. F. Langhans. Pouze jednotlivě jsou zastoupeny ateliéry F. Weiss

z České Lípy, Heinrich Werman z Kadaně, Hugo Thiele z Teplic a Franz Kohaut z Jindřichova Hradce. K fotografům působícím v českých zemích viz Pavel Scheufler, *Osobnosti fotografie v českých zemích do roku 1918*, Praha 2013. – Idem, *Fotografické ateliéry na území Koruny české*, Praha 2017.

⁴⁸ Srovnatelný příklad představují alba svobodných pánů Stillfriedů z Vizovic nebo rodu Vetter von der Lilie z Nové Horky (uloženo na zámku Vizovice).

⁴⁹ Na snímcích poznáváme bratrance a sestřenice Josephine Berchtold-Trauttmansdorff z rodu Liechtenstein a Grünne a potomky jejího bratra Ferdinanda (1825–1896), kteří spojili svou krev s rody Coudenhove, Colloredo-Mansfeld, Fürstenberg a Hoyos. Josephine Berchtold-Trauttmansdorff udržovala kontakty také s rodinou bratrance Ferdinanda Joachima Trauttmansdorffa (1803–1859), jak dokládají fotografie jeho manželky Anny Liechtenstein (1820–1900) a jejich dětí.

⁵⁰ Cesty za zdravím dokumentují portréty pořízené ve Františkových Lázních (ateliér Carl Sternfeld a J. A. Prökl) a Karlových Varech (Bernard Wagner).

⁵¹ Zájem o pobyt v evropských lázeňských destinacích, který máme v pozdějším období hojně doložen také amatérskými fotografiemi, dokumentují fotografie Berchtoldů

Obr. 15. Hraběnka Johanna Erdödy a hrabě Leopold Thun v kostýmech *tableaux vivants* podle návrhu malíře Franze Gaula, albuminová fotografie, Adèle, Vídeň, po 1867. SZ Buchlovice, inv. č. BC08473. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 16. Reprodukce kostýmního návrhu malíře Franze Gaula, albuminová fotografie, G. Märkl, Vídeň, 1867. SZ Buchlovice, inv. č. BC12624. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Z manželství Zikmunda II. a Josephine se narodili dva potomci, Josephine⁵² (1862–1888) a Leopold II. (1863–1942), jejichž dětství a dospívání fotografie poměrně bohatě ilustrují. Na snímcích se objevují s rodinou nebo samostatně s průvodci vzděláním a výchovou, které rodiče sourozencům zajišťovali. Známe tak například Lucase Hauga, Leopoldova velmi schopného učitele, a Josephininu vychovatelku Lenu Leyherr. Z období 70. let 19. století pochází řada fotografií exteriérů, reprodukcí uměleckých děl, rostlin a zvířat, dokládajících studijní cesty, jež sourozenci v doprovodu rodičů podnikali po Evropě, které nám ilustrují také jejich cestovní deníky. Je nepochybné, že fotografie na sebe brala roli „učitele“ a byla využívána v procesu vzdělávání. Z mládeneckého období Leopolda II. pochází několik snímků, které ho představují jako vojáka, milovníka koní, kolegu z úřadu, mladého muže majícího smysl pro humor – hrabě je portretován v lidovém kroji a jako jeho děvče pózuje Viktor Korb-Weidenheim, přítel ze služby na místodržitelství v Brně.

Největší množství fotografií ve fondu se pojí s rodinou Leopolda II., který se roku 1893 oženil s hraběnkou Ferdinandine (1868–1955) z významného uherského rodu Károlyi.⁵³ Jejím otcem byl uznávaný diplomat Alajos Károlyi (1825–1889), který sloužil na postu velvyslance

■ Poznámky

z chorvatské Opatije (ateliér Edmund Jelussich), německých měst Bad Reichenhall (Franz Grainer), Bad Döberan (B. Beckmann), Bad Kissingen (Wilhelm Cronenberg a Pilartz) a francouzského města Trouville-sur-Mer (N. D. phot.).

52 Velmi dobré vztahy udržoval Leopold II. s Ottou Serényi (1855–1927), manželem jeho předčasně zemřelé sestry Josephine. Rodiny se stýkaly stále, i když se Otto po čase oženil s Leopoldine Harrach. Fotografie Josephine se nacházejí ve svazových fondech Luhačovice a Lomnice evidovaných v MF zámku Slavkov.

53 Uherský rod Károlyi, připomínaný v pramenech od roku 1203, vlastníci četné majetky převážně v dnešním Maďarsku, Slovensku a Rumunsku, získal hraběcí titul roku 1712. Mezi jeho členy, politiky a diplomaty, bylo několik nositelů Řádu zlatého rouna. Viz Pavel Koblasa, *Uherská šlechta v nových časech*, České Budějovice 2011.

15

16

17

Obr. 17. Hraběnka Johanna Károlyi-Széchenyi ve staro-uherském kostýmu u příležitosti karuselu, želatinová fotografie, G. Mártonfi, Budapešť, 1902. SZ Buchlovice, inv. č. BC11061. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 18. Hraběnka Franziska Károlyi-Erdödy, fotoreprodukce olejomalby od malíře L. Richtera, která vznikla v letech 1876–1877 v Berlíně, želatinová fotografie, bez uvedení ateliéru, konec 19. století. SZ Buchlovice, inv. č. BC07184. Reprofoto: Archiv NPÚ.

v Prusku, později Německu, což je důvodem, proč řada portrétů jeho ženy Franzisky Károlyi-Erdödy (1842–1927) a dětí – Ferdinandine, předčasně zemřelé Geraldine (1870–1879), Lajose (1872–1965) a Sophie (1875–1942) – pochází z berlínských ateliérů Theodor Prümm či L. Haas & Co. Podobně lze ve fondu pozorovat stopy pobytu rodiny Károlyi během londýnského diplomatického angažmá otce v letech 1878–1888. Profesionální portréty např. z ateliérů John Edwards, Henry Van der Weyde, Walery či James Russel & Sons z těchto let soustředila Ferdinandine systematicky do jednoho alba. Snímky učitelů, vychovatelek a společnic svědčí o tom, že výchově mladých dam byla věnována náležitá pozornost, stejně tak uvedení

do společnosti a udržování společenských styků se šlechticami stejného věku a postavení. Z období anglického pobytu pocházejí alba se snímky zachycujícími Londýn a venkovské šlechtické rezidence, nejčastěji pronajaté sídlo Cliveden House. Rodinu Károlyi pojilo pokrevní pouto s významnými uherskými rody, např. Andrássy, Esterházy, Pálffy, Sztáray, Zichy, Széchényi,⁵⁴ a proto jsou ve fondu zastoupeny od 60. let 19. století budapeštské ateliéry Strelisky, Károly Koller, József Borsos či György Klösz a proslulé bratislavské studio Eduard Kozics.

Zatímco se dochovala zásrubní fotografie Leopolda II. s Ferdinandine z podzimu roku 1892, jejich svatební snímek z ledna roku 1893 ve fondu nefiguruje. Čtyři alba si Ferdinandine Károlyi přivezla z rodného domu již jako hotová.⁵⁵ Fotografie zakoupené na svatební cestě si novomanželka adjustovala do alba, které si založila ještě před svatbou. Manželům se narodili tři synové, Alois (1894–1977), Adalbert (1895–1906) a Zikmund (1900–1979), takže samozřejmostí jsou dětské portréty z ateliérů, zdaleka nejvíce je ale dětství chlapečků zachyceno na fotografiích pořízených především jejich matkou Ferdinandine, která se s neutuchajícím zájmem pořádáním alb zabývala celý život. Luxusní album dostala Ferdinandine

18

ne v roce 1938 k 70. narozeninám od manžela a od svých dvou synů. Toto album uspořádala retrospektivně; v reprezentativním výběru řadila fotografie ze svého a manželova dětství a mládí, stejně jako jejich dětí a nejbližších členů rodiny. Některé fotografie vznikly přefotografováním starších snímků. Poměrně často se objevují nesoulady v dataci, kdy Ferdinandine špatně přepsala data ze snímků nebo z původních adjustací.⁵⁶

Krátce po svatbě nastoupil Leopold II. do diplomatických služeb, na něž se připravoval

■ Poznámky

54 Béla Széchényi, švagr Franzisky Károlyi-Erdödy, je jediným příbuzným, který byl portrétován v mimoevropských ateliérech, a to v indickém Bourne & Shepherd a alžírském A. Bertrand.

55 Podle přípisu na přidešti „Photographie Album von Mariette Wolkenstein“ jedno z alb zdědila po tetě své matky, Marii Wolkenstein-Trostburg, rozené Erdödy (1817–1894).

56 Řada fotografií se ve fondu objevuje v několika exemplářích, proto bylo možné při zpracování fondu na základě komparace upřesňovat datace, případně doplňovat konkrétní fotoateliéry.

Obr. 19. Milovník koní hrabě Leopold II. Berchtold využil během svého působení v Paříži služby ateliéru Delton specializujícího se na hipologické portréty. Koně Niče mu pro tuto příležitost zapůjčila vévodkyně Agnese Aldobrandini Borghe-se, želatinová fotografie, Delton, 1895. SZ Buchlovice, inv. č. BC09382. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 20. Luxusní sídlo vévody z Westminsteru Cliveden House, kde rodina rakousko-uherského velvyslance Alajose Károlyi trávila v letech 1882–1888 zimní sezóny, albumi-nová fotografie, bez uvedení ateliéru. SZ Buchlovice, inv. č. BC13577b001. Reprofoto: Archiv NPÚ.

studium na vídeňské univerzitě. Nejprve jako atašé s titulem legačního sekretáře působil až do konce února 1899 v Paříži, proto se setkáme s rodinnými podobiznami z ateliérů Jeanne Marthe Hermann, Delton, Otto a William. Následovalo londýnské diplomatické angažmá od února roku 1899 do počátku roku 1903, během něhož byly pořízeny např. snímky z ateliérů Langfier, W. & J. Stuart, Barraud. Na Anglii navázal Leopold II. misí v Petrohradu na postu velvyslaneckého rady do roku 1905. Po dvouleté odmlce se do Petrohradu vrátil jako velvyslanec a setrval zde až do roku 1911. Z petrohradského ateliéru Boissonnas et Eggler pocházejí fotografie Leopolda II. a syna Aloise, zarámované a určené k prezentaci v interiéru. Kariérního vrcholu dosáhl na postu ministra zahraničí Rakouska-Uherska, který zastával od roku 1912 do roku 1915. V letech 1916–1917 využíval jeho služeb jako nejvyššího hofmistra následník trůnu Karel. Po smrti Františka Josefa I. byl Berchtold jmenován roku 1917 do úřadu nejvyššího komořího císaře Karla I., v němž působil až do konce rakousko-uherské monarchie. Snímků přímo dokumentujících jeho diplomatickou kariéru není ve fondu zachováno mnoho. V září roku 1912 uspořádal jako ministr zahraničí na buchlovickém zámku jednání s německým říšským kancléřem Theobaldem von Bethmann-Hollweg (1856–1921). Přes rozkolísanou kvalitu některých fotografií se domníváme, že dění kromě šlechtických amatérských fotografií zachycoval také najatý profesionál. Ve výrazně lepší kvalitě jsou reportážní fotografie z XXIII. mezinárodního eucharistického kongresu pořádaného ve Vídni od 12. do 15. září téhož roku, s cílem podporovat a prohlubovat úctu k eucharistii, kterého se zúčastnil jako praktikující katolík a ministr císařského domu také Leopold II. Berchtold.

Seberealizace Ferdinandine spočívala v reprezentaci manžela, v péči o nástupce rodu a v charitativní činnosti, které se věnovala od počátku jejich manželství a jež se plně rozvinula až v době 1. světové války. Oficiální aktivity Ferdinandine, navazující na diplomatické působení manžela, jsou zachyceny pouze v torzu –

19

20

Obr. 21. Zámek Buchlovce v průběhu stavebních prací s podpisem architekta O. Leixnera, želatinová fotografie, bez uvedení ateliéru, 23. října 1914. SZ Buchlovce, inv. č. BC13974. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 22. Salon zámku Buchlovce, albuminová fotografie, patrně R. Stillfried, po 1888. SZ Buchlovce, inv. č. BC14350. Reprofoto: Archiv NPÚ.

hraběnka jako organizátorka bazaru ve Vídni nebo při schůzce s arcivévodou Karlem a jeho manželkou Zitou. Svého manžela doprovázela na cestách, jak dokládá několik fotografií z návštěvy u italského královského páru v Pise z roku 1912. Samozřejmě se účastnila uherké korunovace císařského páru Karla I. a Zity v Budapešti dne 30. 12. 1916. Ferdinandine a její sestra Sophie se nechaly vyfotografovat ve slavnostních uherských dvorských toaletách v ateliéru Károly Koller. Jejich švagrová Johanna Károlyi-Széchenyi (1872–1957) se sestrou Alicí Teleki-Széchenyi (1871–1945) navštívily u stejné příležitosti budapeštský ateliér Gaidusek. Nová císařovna Zita si měla Ferdinandine údajně vybrat za svou nejvyšší hofmistryni, ale přestože byla hraběnka velmi poctěna, její vytížení při práci pro dobročinné spolky jí nedovolilo úřad přijmout.⁵⁷

Po roce 1900 je zastoupení ateliérových snímků ve fondech oproti druhé polovině 19. století výrazně nižší, nicméně vídeňským ateliérům zůstali Berchtoldi věrní. Reprezentativní rámované portréty Leopolda II., Ferdinandine, synů Aloise a Zikmunda a blízkých příbuzných z rodin Károlyi, Széchenyi či Teleki nesou značky předních salonů Hermann Clemens Kossel, d'Orta, Carl Pietzner, Victor Angerer či Gustav Horváth.⁵⁸ Tyto ateliérové fotografie způsobem svého provedení více podtrhují individualitu modelu. I když fotografie převzala z velké části roli při budování rodových portrétních galerií a stala se operativním prostředkem k zachycení podoby osob, tradice reprezentativních portrétů zhotovovaných malířskými technikami zůstala u Berchtoldů i po vynálezu fotografie zachována. Renomovanému malíři Gyulovi Benczúrovi (1844–1920) stála modelem Ferdinandine společně se synem Aloisem a tento obraz doposud zdobí interiéry buchlovického zámku. Díla dalších umělců, která se nám ve fondu nedochovala, známe právě díky fotografiím. Příkladem je olejomalba Leopolda II. od oblíbeného malíře aristokratů Philipa de László (1869–1937) pořízená v roce 1907 ve Vídni nebo portrét Ferdinandine od malířky Olgy Prager (1872–1930) z roku 1917.⁵⁹ Fotografie malovaných originálů portrétů předků⁶⁰ a členů rodiny⁶¹ se staly prostředkem pro jejich šíření mezi příbuzné a známé a posilovaly znalost rodové historie. Dokladem důležitosti, kterou

21

22

příkládali Berchtoldi portrétům, jsou snímky jimi obývaných interiérů, v nichž figurují na čestných místech rodinné podobizny zhotovené různými technikami.

■ Poznámky

57 MZA, G 138, kart. 169, inv. č. 511, deník NB, záznam z 23. 11. 1916.

58 Portrét blíže neurčené Elly F. z ateliéru Angelo photos z roku 1940 je nejmladší přímo datovanou ateliérovou fotografií ve fondu.

59 V MF hradu Grabštejn se nachází fotopohlednice s reprodukcí portrétu Ferdinandine od Olgy Prager. Byla adresována Oswaldu Wolkensteinovi jako přání k Vánocům 1924 a podepsána Ferdinandine. Další exemplář se nachází v MZA, G138, kart. 240, inv. č. 870.

60 Dokladem jsou fotografie miniatur Berchtoldů a Wratislavů. Dále se v albech uspořádaných Ferdinandine setkáme s reprodukcemi podobizen její matky Franzisky Károlyi-Erdődy od Josefa Kriehubera (1869) nebo od L. Richtera (1876–1877).

61 Např. portrét Ferdinandinina bratra Lájose Károlyi (1936) od uznávaného maďarského malíře Artúra Lájose Halmiho (1866–1939).

23

Záluby a zábava

Ateliérové fotografie nezprostředkovávají soukromou část života portrétovaných, tuto úlohu plní až amatérské snímky, o nichž je pojednáno níže v textu. Nicméně i ateliérové fotografie vypovídají o oblíbených destinacích rodiny, o jejich zájmech, zálubách, preferencích aj. Vidíme díky nim Berchtoldy jako milovníky psů a koní, cestovatele, návštěvníky lázní, poučené znalce umění, společensky se angažující aristokracii apod.

Hrabě Zikmund II. patřil k uznávaným chovatelům koní, což odrážela i jeho dlouholetá funkce prezidenta Spolku pro zvelebení chovu koní na Moravě. Díky přípisům na fotografiích známe jména některých zvířat. Klisna Susy

s podkoním Wotrubou pózuje na snímku z uher-sko-hradištského ateliéru Františka Dorazila z poloviny 70. let 19. století. Na koni Kundry z vyhlášeného buchlovického chovu je v roce 1886 před zámek zachycen mladý Leopold II., který lásku k závodním koním zdědil po svém otci.⁶² V Buchlovicích se konaly přehlídky koní, které máme zachyceny i na amatérských fotografiích ze začátku 20. století.

Oblíbenými společníky Berchtoldů byli psi; často jsou na fotografiích zachyceni s teriéry. S psem se nechala na konci 60. let 19. století portrétovat ve Vídni u Ludwiga Angerera hraběnka Josephine Berchtold-Trauttmansdorff, stejně jako její manžel, zachycený se psem na vizitkách J. A. Průkla z Františkových Lázní z roku

Obr. 23. Kuřácký salon a knihovna paláce Strudelhof, který patřil od roku 1905 Leopoldu II. Berchtoldovi. Po atentátu na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este bylo v paláci v červenci roku 1914 podepsáno ultimátum Srbsku, po kterém následovalo vyhlášení 1. světové války, želatinová fotografie, bez uvedení ateliéru, 1912. SZ Buchlovice, inv. č. BC11664b006. Reprofoto: Archiv NPÚ.

1864. Tříbarevný teriér Sap pózuje samostatně na kabinetce z roku 1883 v ateliéru Adèle. S mazlíčkem stejného jména se nechala zvěčnit v roce 1887 na fotografii ve vídeňském ateliéru Josefa Löwyho i dcera Josephine.

Berchtoldi vlastnili palác ve Vídni a stali se součástí společenského života tamější aristokracie, který se ve fotografii odráží např. snímky šlechticů v kostýmech, což odpovídá oblíbenému druhu zábavy v 19. století, kdy se převleky uplatňovaly při různých společenských akcích, např. plesech, karnevalech, karuselech, divadelních hrách nebo soukromých představeních.⁶³ Berchtoldi se těchto zábav aktivně účastnili a zároveň sbírali fotografie kostýmovaných šlechticů, ať už se jedná o skupinové snímky, záběry dvojic či jednotlivců, což dokládají fotografie účastníků karuselu z roku 1863, inscenované živé obrazy podle maleb Antoina Watteaua z roku 1867 a z roku 1869. Mezi řadou „cizí“ šlechty pózuje i Berchtoldi či jejich pozdější příbuzní, především sestry Erdödy. Z 60. let 19. století pocházejí snímky, které Zikmunda II. zachycují jako aktéra divadelních představení nebo živých obrazů: scéna, v níž hraje komandanta a setkává se s ženskou vojenskou jednotkou (zde účinkuje i jeho manželka), pózuje v kostýmu Slunce, jako středověký šlechtic, jako král, na „cikánské“ svatbě hraje na basu. Karuselu pořádaného v dubnu roku 1880 s tématem triumfální jízdy císaře Maximiliána I. se účastnil také Leopold II. Oslava narozenin Ferdinandine a její babičky Johanny Erdödy-Rayman konaná dne 5. září 1893 na zámku Stupava se stala příležitostí pro uspořádání soukromých tableaux vivants. Přítomní se postupně představili v kostýmech postav ze

■ Poznámky

62 Leopoldova hřebce, vítěze dostihu dvouročků v Kottlingbrunnu, vyfotografoval bádenský ateliér Schiestl & Wolf po závodě v roce 1913. Zvěčněna je rovněž klisna Princess of Wales, kterou získal darem od pařížského starožitníka Siegfrieda Ratzersdorfera v listopadu 1913. MZA, G 138, kart. 169, inv. č. 511, deník Ferdinandine Berchtold-Károlyi (dále jen FBK), záznam z 27. 7. 1913.

63 Blíže viz Petra Medřiková, Šlechta se baví. Carously, divadlo, živé obrazy, plesy a karnevaly, in: Wittlich (pozn. 23), s. 63–78.

24

25

Obr. 24. Interiér paláce Pallavicini-Rospigliosi v Římě, kolorovaná albuminová stereofotografie s perforacemi pro zdůraznění efektu světla, bez uvedení ateliéru, 60. léta 19. století. SZ Buchlovce, inv. č. BC13534b032. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 25. Výkopávky v Karnaku, stereodiapozitiv, Francis Frith, 1856–1857. SZ Buchlovce, inv. č. BC13533b027. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Shakespearových her, commedie dell'arte a obrazů podle Franze Defreggera.⁶⁴ K nejmladším dokladům karuselové zábavy patří fotografie Ferdinandinina bratra Lajose v rytířské turnajové výstroji a jeho ženy Johanny v kostýmu středověké šlechtičny pořízené v květnu roku 1902 v Budapešti. Z pobytu v Rusku pochází reprezentativní portrét Ferdinandine v maškarním kostýmu podle podobizny její babičky Ferdinandine Károlyi-Kaunitz z petrohradské-

ho ateliéru Boissonnas et Eggler, převedený do skleněného diapozitivu.

Památky z cest a studijní materiály

Cestování patřilo k povinnostem i privilegiím Berchtoldů. Cestovali za správou majetku, za rodinou, za zdravím do lázní nebo přímořských letovisek, za poznáním a také v rámci služby císaři. Pro rozmáhající se turistický ruch se fotografie stává oblíbeným suvenýrem. Veduty měst, pohledy na zámky, kostely včetně interiérů⁶⁵ a panoramata krajin jsou vizuální památkou na podniknuté cesty a zážitky rodiny, a taktéž ilustrací deníkových záznamů, které doplňují školenou rukou Berchtoldů prováděné kresby v náčrtnicích. Mnoho snímků zachycuje místa, která v průběhu století zcela změnila tvář nebo již v původní podobě neexistují,⁶⁶ a proto jsou z dnešního pohledu cenným historickým dokumentem.

Za doklad koncepčně pořádaných alb lze považovat dva nejstarší exempláře s exteriérovými fotografiemi, které reflektují cesty rodiny Zikmunda II. po Rakousku, Německu a Švýcarsku v letech 1866–1868. Alba obsahují albuminové fotografie vizitkového formátu s pohledy na nejznámější mnichovské památky, německá a švýcarská města a přírodní krásy, pamětihodnosti Salcburska, dominanty Vídně a okolí; symbolicky ve znamení návratu domů končí alba snímky českých památek. Tyto fotografie pocházejí vesměs z ateliérů regionálních fotografů.⁶⁷ Alba jsou tematicky doplněna o drobné grafiky zná-

■ Poznámky

64 MZA, G 138, kart. 169, inv. č. 511, deník FBK, záznam z 5. 9. 1893.

65 Nejčastěji se setkáme se snímky, které dávají nahlédnout do interiérů významných sakrálních památek, včetně detailů oltářů, kazatelen, relikviářů, náhrobků a paláců (Benátky, Lucca, Řím, Oxford, Windsor, Mnichov, Ischl, Mariazell apod.).

66 Např. výstavba vídeňské opery, dokumentovaná Andrease Grollem, k níž se vztahuje snímek staveniště z období kolem roku 1862, dokládající razantní stavební změny na nově vzniklé okružní třídě Ringstrasse, viz Monika Faber (ed.), *Andreas Groll: neznámý fotograf 1812–1872*, Vídeň 2015, s. 211, 220–223. Nebo fotografie zámku St. Cloud u Paříže před a po jeho vyhoření během prusko-francouzské války v roce 1870.

67 Např. ateliéry Josef Bscherer (Mnichov), Johann Scherle (Reichenhall), Wilhelm Burger (Altausee), Ludwig Hardtmuth (Ischl), Michael Walch (Berchtesgaden), Jakob Höflinger (Basilej), Baldi a Würthle (Salcburk),

26

Obr. 26. Silueta hraběnky Ludmilly Berchtold-Wratislaw z roku 1847 je ukázkou starší portrétní techniky. SZ Buchlovice, inv. č. BC11082. Reprofoto: Archiv NPÚ.

zorňující veduty měst habsburské monarchie, hradů, zámků a klášterů v Podunají a Porýní, které byly následně reprodukovány fotografickou cestou. Pro fotografy pořizující místopisné snímky sloužily tyto veduty jako vzory.⁶⁸ Dalším příkladem fotografického cestovního deníku tvořeného profesionálními snímky je album Ferdinandine, obsahující fotografie z cesty po Itálii, kterou podnikla na jaře roku 1892, na něž plynule navázala nakupováním dalších fotografií během svatební cesty roku 1893.⁶⁹ O tvůrčích mladších exteriérových snímků se často příliš informací nedozvíme, hromadná produkce fotografií, které si šlechtičtí cestovatelé pořizovali jako suvenýry, zatlačovala fotografie do pozadí. Snímky často nejsou značeny vůbec, nebo se na averzech objevují pouze iniciály fotografů⁷⁰ či fotografických a vyda-

vatelských studií, pro která pracovali nám již neznámí fotografové (např. francouzská studia X. Phot. a N. D. Phot. bratří Neurdeinů).

Poměrně velké množství reprodukcí uměleckých děl dokládá zájem Berchtoldů o dějiny umění. Orientace v kunsthistorii a znalost uměleckých témat byla v kultivovaném světě aristokracie nezbytností. Součástí vzdělání byla od dětství výuka malby a potřebné teoretické znalosti, získané studiem odborné literatury, doplňovali aristokraté na cestách. Historické fotografie reprodukcí umělecká díla představují především albuminové fotografie vizitkového a kabinetního formátu, kupované jako studijní pomůcky a jako památky z cest na návštěvné galerie a místa.⁷¹ U řady reprodukcí se tedy jedná o suvenýry sourozenců Josephine a Leopolda II. z cest do Itálie, Rakouska, Německa a Francie, které podnikali s rodiči. Některé fotografie opatřené ručními příписy s datací svědčí o zakoupení přímo během návštěvy těchto galerií.⁷² Fotografie nemusely být pořizovány přímo v galeriích, ale i v knihkupectvích a obchodech

uměleckých nakladatelství jinde v Evropě.⁷³ Své místo v buchlovickém fondu mají alba tvořená pouze reprodukcemi děl s převážně náboženskou a žánrovou tematikou z předních evropských galerií v Mnichově, Florencii, Drážďanech, Amsterdamu nebo Paříži.

K elementárním znalostem aristokracie patřil přehled o genealogii evropských panovnických rodin. Do alb s portréty z konce 50. a 60. let 19. století patří i reprodukce grafických listů s podobiznami Marie Terezie, Josefa II., Františka I., Ferdinanda V. a jejich manželek. Nesměly chybět ani reprodukce portrétů císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty dle grafických předloh. Kolorované vizitky s vyobrazením květin, motýlů a ptáků z původně početnějších číslovanych sérií, které se nedochovaly kompletní, sloužily jako studijní pomůcka a předmět sběratelského zájmu.

Specifickou formou zábavy a poučení se staly v 50. letech 19. století stereofotografie a stereodiapozitivy. Sir David Brewster, který zdokonalil vynález stereoskopu, daroval jako prozíravý obchodník roku 1851 během světové výstavy v Londýně jeden z přístrojů královně Viktorii

■ Poznámky

Oscar Kramer (Viedeň), Josef Franz Klinger (Mondsee), Adolf Braun (Dornach).

68 Pavel Scheufler, *Teze k dějinám fotografie do roku 1914*, Praha 2000, s. 49.

69 Kromě panoramatických pohledů a vedut italských měst Florencie, Verony, Benátek, Pavie, Janova, Peglí, San Rema pokračuje cesta záběry z Monaka, Nice, Cannes a končí v dubnu roku 1893 v Paříži. Součástí jsou i četné reprodukce uměleckých děl.

70 Např. J. V. – pravděpodobně James Valentine – či G. W. W. – Georg Washington Wilson na snímcích z Anglie.

71 K rozmachu reprodukcí uměleckých děl a architektury došlo zejména v Itálii, což bylo způsobeno především rozvojem turistického ruchu, zájmem obchodníků s uměním i sběratelů. Produkce věhlasných ateliérů z Benátek Carlo Naya, Giacomo Brogi a Fratelli Alinari z Florencie se projevuje několika exempláři i v buchlovickém fondu.

72 Z cesty do Mnichova v roce 1879 si Berchtoldi přivezli album s fotoreprodukcemi grafik Albrechta Dürera, vydané u příležitosti 350letého výročí jeho úmrtí. Fotografie pořídil Josef Albert, album vydal Photographischer Kunstverlag F. Finsterlin v roce 1878. Mimoto jsou ve složce sekundárně uloženy fotografie exteriérů a interiérů z cest Berchtoldů do Bolzana v letech 1881–1882.

73 Např. nakladatelství L. T. Neumann Kunsthandlung, Miethke a Wawra, O. Kramer (Viedeň), Photographie Goupil & Cie (Paříž), F. Werckmeister Kunstverlag der Photographischen Gesellschaft (Berlín), Piloty & Loehle (Mnichov), F. Hanfstaengl Kunstverlag či F. & O. Brockmann's Nachfolger (Drážďany).

27

Obr. 27. Sestry Ferdinandine a Sophie Károlyi se sestřenicí Saroltou Erdödy a společnicí Elisabeth Neville během pobytu ve Stupavě, ferrotypie, bez uvedení ateliéru, asi 1890. SZ Buchlovice, inv. č. BC17239b011. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 28. Hraběnka Mária Margit Pálffy, albuminová fotografie, středová partie je zdůrazněna vystupujícím oválem, tzv. plaqué, J. Renggli, Lucern, po 1871. SZ Buchlovice, inv. č. BC17230b010. Reprofoto: Archiv NPÚ.

a nastartoval tím velký zájem o módní novinku.⁷⁴ Atraktivita stereofotografií spočívala ve zprostředkování prostorového vjemu pozorované dvojice snímků. Sběrka buchlovických stereofotografií tak odráží typologický vývoj od nejstarších zástupců k nejmladším formám ze začátku 20. století. Stereosnímky zachycují nejčastěji interiéry zámků, přírodní krásy a veduty evropských měst, dokumentují významné události (císařská jubilea, světové výstavy), v menší míře se setkáme s aranžovanými a mnohdy kolorovanými scénami z trhu, maškarních plesů či divadelních her. K umělecky nejhodnotnějším exemplářům reprezentujícím nejstarší období patří stereofotografie s výřezy pro dvojice snímků na

albuminovém papíře, zesponovaném pomalovaným či podloženým papírem s malbou, opatřenou v některých případech vpichy, které při prohlížení vyvolávaly dojem světelných zdrojů.⁷⁵ Jen malá část stereofotografií je opatřena značkami ateliérů či nakladatelství.⁷⁶ Pouze na jediném snímku je zachycena památka přímo související s Berchtoldy, a to pohled na jejich zámek Čičmany. Drtivou většinu stereofotografií adjustovaných na kartonu tvoří snímky na albuminovém papíře.⁷⁷ Moderní želatinové stereofotografie přímo kopírované na karton společně s textem

■ Poznámky

74 Více viz Martin Musil, *Lokalizace a reidentifikace stereoskopických skleněných diapozitivů z lokality Skandinávie ze sbírky Technického muzea v Brně a pořízení aktuálních stereoskopických snímků* (diplomová práce), Ústav archeologie a muzeologie, FF MU, Brno 2009, s. 10–17.

75 Jedná se o stereofotografie, z nichž většina zachycuje luxusní prostory zámků St. Cloud, Fontainebleau, Tuilleries a Luxembourg. Na osmi stereofotografiích je

28

značka vydavatele G. A. F. (Florent Grau), která je časově řadí do let 1855–1864. Robert Schreiber, Tex Treadwell, G. A. F. Tissues, *Stereoworld*, 2007, s. 8–13.

76 Jedny z nejstarších stereosnímků (asi 1854) zastupuje 6 fotografií ze skotské dílny G. W. Wilsona v Aberdeen. Z doby okolo roku 1865 pocházejí stereofotografie označené Phot. A. C. a z nakladatelství Adolf Braun v Dornachu, na nichž figurují přírodní krásy Švýcarska a Rakouska. Datace vychází z údajů na papírových štítcích prodejce Oscara Kramera, které jsou na řadě snímků na zadní straně kartonu. Z kolekce fotografií světové výstavy ve Vídni (1873) se ve fondu dochovalo 6 stereofotografií, které jsou dílem za tímto účelem zřízeného spolku profesionálních vídeňských fotografů Wiener Photographen-Association (Frankenstein & Comp., O. Kramer, G. Klösz a J. Löwy). Jednotkami jsou zastoupeny další evropské ateliéry a vydavatelství: ateliéry Jean Andrieu (Paříž), Ch. Winter & E. Schweitzer (Štrasburk) a Carlo Naya (Benátky), nakladatelství Tairraz Fres (Chamonix), Baptiste Guérard (Paříž). Bez označení autora či nakladatelství jsou zastoupeny fotografie z Francie, Itálie, Rakouska, Anglie, Skotska a Švýcarska.

77 Zjištění potvrzují závěry uvedené in: Hnulíková (pozn. 34), s. 40–41.

29

Obr. 29. Fotografie nejblíže si adjustovala hraběnka Ferdinandine Berchtold-Károlyi do společného rámu. SZ Buchlovice, inv. č. BC11004a,b001-015. Reprofoto: Archiv NPÚ.

představují trend konce 19. a počátku 20. století a vyskytují se v menší míře.⁷⁸ Zájem všech generací Berchtoldů o stereofotografie dokládají také dva dochované stereoskopy, Brewsterův a jeden mladší z 90. let 19. století od americké firmy Underwood & Underwood. Mezi nejstarší nepřímo datované stereodiapozitivy patří tři exempláře zachycující ve dvou případech francouzské město Luz-Saint-Sauveur a sultánův pavilon v Konstantinopoli.⁷⁹ Z evropských měst dominují v kolekci Paříž a Vídeň.⁸⁰ Anglický fotograf Francis Frith pořídil pravděpodobně v letech 1856–1857 tři stereodiapozitivy s památkami z období starověku, jedná se o chrámy Abú-Simbel a Dakka v Núbii a lokalitu Karnak.⁸¹

Dokumentace majetku a jeho úprav

Mimořádně cenným pramenem pro poznání stavebních proměn zámku Buchlovice jsou fotografie dokumentující jeho vzhled před re-

konstrukcí, kterou zahájil ve velkém rozsahu Leopold II. na začátku 20. století a která pokračovala i po dobu jeho zahraničního exilu.⁸² Motivací byla nutná revitalizace sídla, které již nevyhovovalo požadavkům moderního bydlení, dále zvýšení atraktivity zámku jako rezidence prestižního diplomata a v neposlední řadě též praktické důvody, a sice získání potřebných prostor pro ubytování rodiny, hostů a služebnictva. Autorsky určeny máme pouze dvě albuminové kabinetky a vizitku s pohledem na zámecký park a zámek od Františka Dorazila z Uherského Hradiště, datované do roku 1875. Zámecké budovy jsou dále zachyceny na fotografiích z konce 19. století. Cenné záběry exteriérů Buchlova a Buchlovic dokládají jejich vzhled v roce 1912, kdy byla pořízena série snímků v rámci schůzky německého říšského kancléře Bethmanna-Holwega s ministrem zahraničí Berchtoldem. Průběh prací s již dokončenou balustrádou na střeše tzv. dolního zámku dokumentují dva unikátní snímky s datací 23. 10. 1914 a podpisem vídeňského architekta Othmara Leixnera von Grünberg, jenž se podílel na renovaci zámku na začátku 20. století.⁸³ Leopold II. se na úpravy zámku v Buchlovicích připravoval, chtěl podtrh-

nout charakter sídla jako italské vily, a za tím účelem hledal vzory především v oblasti Itálie.⁸⁴ Doklady o komunikaci s antikváři o nákupech starožitností a knih zaměřených na umění lze nalézt v korespondenci a účtech.⁸⁵ Jeho zájem o zámek a hrad neustával ani po jeho nuceném odchodu z Československa v roce 1918; se synem Aloisem stále konzultoval stav rodinného majetku.⁸⁶

Jiným důležitým pramenem pro tvorbu autentických interiérových instalací mohou být snímky rodinných sídel. V buchlovském scrapbooku jsou zachyceny vůbec nejstarší pohledy do interiéru zámku Buchlovice, zmíněných

■ Poznámky

78 Např. produkce salcburského nakladatelství Würthle & Sohn z let 1900–1912. Mezi náměty převládají rakouská a německá města a alpské přírodní scenerie. Ve fondu se objevuje několik snímků z vídeňského nakladatelství R. Lechner (W. Müller), které dokumentovalo v roce 1908 průběh oslav 60. výročí nástupu císaře Františka Josefa I.

79 Všechny tři se objevují v soupisu stereoskopů a stereofotografií vydaném firmou Negretti a Zambra roku 1859, musely být tedy pořízeny před tímto datem. Viz *Descriptive Catalogue of Stereoscopes and Stereoscopic Views manufactured and published by Negretti and Zambra, Opticians to Her Majesty and the Prince Consort, and Photographers to the Crystal Palace Company*, London 1859, s. 19, 22.

80 Stereodiapozitivy většiny měst nejsou označeny jménem fotografa ani značkou prodejce. Vídeňská kolekce stereodiapozitivů pochází z firmy C. J. Rospini.

81 Francis Frith podnikl do oblasti Palestiny, Egypta, Sýrie a Nubie celkem tři cesty v letech 1856–1860. Viz <https://www.futurelearn.com/info/courses/stereoscopy/0/steps/16693>, vyhledáno 23. 4. 2023.

82 K adaptaci Buchlovic viz Petra Bednářová, *Proměny buchlovického zámeckého areálu na přelomu 19. a 20. století* (diplomová práce), Seminář dějin umění, FF MU, Brno 2009.

83 Michal Konečný, *Zámek Buchlovice*, Kroměříž 2015, s. 36–37.

84 Fotografie rakouských zámků Niederweiden a Schlosshof mohly sloužit i jako inspirace pro přípravu projektu úprav zámku. Autorem snímků z doby před rokem 1900 byl vídeňský fotograf Josef Wlha. Mimo jiné jsou dokladem rozvíjející se fotodokumentace uměleckých a historických památek monarchie. Více k dokumentaci památek viz Petra Trnková, *Podle přírody! Fotografie a umění v 19. století. Příklady z českých a moravských sbírek*, Brno 2013, s. 118–124.

85 MZA, G 138, kart. 142, inv. č. 484.

86 K životu Leopolda II. po roce 1918 viz Pavel Pokorný, *Leopold Berchtold – aristokrat v exilu (1918–1930)* (bakalářská práce), Historický ústav, FF JU, České Budějovice 2008.

30

Obr. 30. Ferdinandine Berchtold-Károlyi s fotoaparátem, železná fotografie, okolo 1913. SZ Buchlovce, inv. č. BC13539b304. Reprofoto: Archiv NPÚ.

Obr. 31. Rodina Leopolda II. Berchtolda s paní Tanejeff při prohlížení rámovaných fotografií, Petrodvorec, železná fotografie, fotografovala Anna Alexandrovna Vyrbova, dvorní dáma ruské carevny, 21. 7. 1909. SZ Buchlovce, inv. č. BC13582b274. Reprofoto: Archiv NPÚ.

výše. Podobu zámecké knihovny (dnešní velké jídelny), salonu a exteriéru hradu Buchlova známe díky fotografiím zhotoveným Raimundem Stillfriedem v roce 1888 pro speciální album věnované císaři Františku Josefovi I. k 40. výročí nástupu na trůn.⁸⁷ Kromě oblíbených Buchlovic byla dalším domovem Berchtoldů Vídeň. S kariérním vzestupem Leopolda II. narůstala potřeba pořízení reprezentativního sídla, kterým se stal palác Strudelhof zakoupený v roce 1905. Profesionální snímky interiérů paláce datované do roku 1912 jsou součástí alba obsahujícího převážně amatérské fotografie uspořádané hraběnkou Ferdinandine. Autory fotografií bohužel neznáme, nicméně dle kvality snímků lze usuzovat, že je nepořídili přímo Berchtoldi, ale najatý profesionál. Podobně lze soudit o některých snímcích inte-

31

riérů rakousko-uherské ambasády v Petrohradě. Majetky v Uhrách (Peresznye, Árpádhalom a Čičmany) a těsné příbuzenské vztahy s tamní šlechtou vedly Berchtoldy k častým návštěvám, jejichž cílem býval Ferdinandinův rodný zámek Stupava či lovecký zámek Palárikovo, sídla patřící jejímu bratrovi. Pobyt v Budapešti býval pro Berchtoldy příležitostí k navštívení rodiny Ferdinandininy sestřenice Alice Teleki-Széchenyi (1871–1945), buď přímo v hlavním městě Uher, nebo na nedalekém zámku v Gyömrő.

Amatérské fotografie

Amatérské fotografování představovalo od 90. let 19. století ve šlechtických kruzích poměrně rozšířenou formu zábavy. Rodina Leopolda II. Berchtolda splňovala základní předpoklady nutné pro rozvíjení amatérského fotografování; byla movitá, disponovala volným časem a touhou být moderní. Mladá hraběnka Ferdinandine, sledující vedle módních trendů v oblékání také technické novinky (například už v roce 1898 absolvovala první lekce jízdy automobilem), propadla kouzlu amatérské fotografie jako první. Nejpozději od roku 1897 začala sama fotografovat, a jak vyplývá z deníků, fotografie si zpočátku také sama vyvolávala, výsledné snímky adjustovala v albech a popisovala je.⁸⁸ Domníváme se,

že později si ve většině případů nechávala fotografie zhotovovat v ateliérech, které tuto službu na konci 19. století běžně poskytovaly. Jí pořízené fotografie nemají vysokou technickou úroveň; řada z nich je podexponovaných, v současnosti jsou snímky silně vybledlé a ztrácející se, což je patrně důsledek nedostatečně zpracovaných

■ Poznámky

87 Snímky byly pro císařské album reprodukovány světlotiskem, ale hrabě Berchtold si nechal zhotovit z desek negativů Raimunda Stillfrieda fotografie, z nichž se dodnes dochovaly tři. Je možné, že některé z dalších exteriérových pohledů na hrad a zámek zastoupených ve fondu jsou vzhledem k podobnému charakteru také Stillfriedovým dílem, jen nebyly využity pro císařské album. Ke genezi alba Jitka Sedlářová, August Prokop – Moravské hrady a zámky (Příběh jednoho souboru fotografií), *Památková péče na Moravě* 8, 2004, s. 99–128.

88 Na Vánoce roku 1899 dostala od tchána darem „magic lantern for Photo vergrößern“. Zřejmě se jednalo o přístroj na promítání diapositivů sloužící zároveň jako zvětšovací přístroj, jak naznačuje deníkový zápis. MZA, G 138, kart. 169, inv. č. 511, deník FBK, záznamy z 30. 12. 1899 a z 19. 1. 1900.

32

Obr. 32. Alois a Adalbert Berchtoldovi ve společnosti učitele Karla Žádníka v knihovně hradu Buchlova, želatinová fotografie, asi 1905. MZA, G138, kart. 243, inv. č. 873, fol. 323.

negativů. Určité umělecké citění a smysl pro kompozici nelze Ferdinandine upřít, nicméně většina záběrů působí živelně a jejich autorka tak zapadá do charakteristiky tzv. „Knipser“ – cvakařů, fascinovaných možnostmi moderní techniky. Na základě zhodnocení snímků zhotovených Ferdinandine nelze říci, že by se kvalita záběrů časem zlepšovala; studium technického zvládnutí fotografie nebylo zřejmě její prioritou, byla spíše uživatelkou, která prostřednictvím fotoaparátu zaznamenávala prožívané chvíle. V knihovně zámku Buchlovice se nacházejí pouze dva díly knihy o fotografování ve francouzštině,⁸⁹ další literatura ani časopisy k tématu již nikoliv. Na zámku se nedochovaly žádné negativy ani fotografické přístroje, ale z jejího deníku máme doloženo, že pořizovala snímky fotoaparátem Kodak.⁹⁰ Ve fondu nemáme ani doklady o starších snímcích pořizovaných rodinou, třebaže se amatérské fotografování po vynálezu tzv. suchého procesu rozmáhalo už od 80. let 19. století.⁹¹ Amatérské fotografie nabízejí pestrá mozaiku ze soukromí rodiny a přátel⁹² a pomáhají rekonstruovat každodenní život rodiny. Zachycují často v nenucené atmosféře rodinu s přáteli v interiérech jejích sídel, na výletech a na cestách. Ve větší míře než ateliérové snímky nám

ilustrují osobní zájmy osob na fotografiích a jsou vodítkem ke sledování mobility rodiny.

Přestože cestování nebylo na konci 19. a počátku 20. století pro šlechtu ničím neobvyklým, vzhledem k diplomatické službě Leopolda II. cestovala jeho rodina mnohem intenzivněji než jiné stejně společensky postavené šlechtické rodiny. K cestování Berchtoldy motivovalo především zaměstnání na ministerstvu zahraničí, správa vlastního rozsáhlého majetku, udržování rodinných a přátelských vazeb a péče o zdraví. Alba s amatérskými fotografiemi jsou až na výjimku opatřena popiskami. Převážnou část alb s těmito snímky pořádala Ferdinandine,⁹³ o které se domníváme, že většinu z nich také vytvořila. Určení autorství ztěžuje fakt, že Berchtoldi své fotografie nesignovali, což je ale u soukromých alb obvyklé. V případě, že obdrželi fotografii od jiného amatérského fotografa, zohlednili tuto skutečnost v popise fotografie. Darované snímky pořizovaly z velké části dobře situované ženy z diplomatických kruhů nebo přítelkyně, pro které bylo fotografování podobné jako pro Ferdinandine koníčkem.⁹⁴ V albech s pohlednicemi se vyskytují vedle exemplářů zhotovených tiskovými metodami také fotopohlednice reprodukcí záběrů šlechticů fotoamatérů. Podobně i Berchtoldi pořizovali snímky s úmyslem využít je na fotopohlednicích a distribuovat mezi příbuzenstvo a známé.⁹⁵ Z amatérských snímků se kvalitou vymykají fotografie z 1. světové války, pořízené zřejmě Leopoldem II. v oblasti Dorn-

■ Poznámky

89 Frédéric Dilaye, *La théorie, la pratique et art en photographie I., II.*, Paris s. d.

90 MZA, G 138, kart. 169, inv. č. 511, deník FBK, záznam z 5. 9. 1912.

91 Petra Trnková, *Technický obraz na malířských štátech. Česko-němečtí fotoamatéři a umělecká fotografie, 1890–1914*, Brno 2008, s. 16.

92 Z let 1897–1943 je ve fondu Buchlovice 25 alb s počtem fotografií přesahujícím 5 400 snímků.

93 Hraběnce lze přičíst 17 alb, u 4 alb se domníváme, že je pořádal její manžel a stejný počet syn Alois.

94 Autorkami snímků jsou např. hraběnka Gabriella Forgách-Lovassy von Szakál (1889–1972), žena rakousko-uherského diplomata a dobrého přítele Leopolda II. Berchtolda z mládí, Johanna Forgách (1870–1935), Alice Grew-Perry (1884–?), manželka chargé d'affaires USA ve Vídni Josepha Clarka Grew (1880–1965), baronka Elizabeth (Betty) Hoyningen-Huene (1891–1973), pařížská módní návrhářka, hraběnka Ludwiga Sprinzenstein (1905–?), přítelkyně rodiny, baronka Elsa Musulin (1889–1976), žena rakousko-uherského diplomata, nebo Anna Alexandrovna Vyrubova (1884–1964), dvorní dáma ruské carevny.

95 Příkladem této praxe je fotografie bratrů Aloise a Adalberta ve společnosti jejich učitele Karla Žádníka v knihovně hradu Buchlova, která má na zadní straně specifikaci „f(ür). Ansichtskarten“, tedy byla rodinou vybrána pro použití jako fotopohlednice. MZA, G138, kart. 243, inv. č. 873, fol. 323.

berku (dnešní Slovinsko), kde sloužil na frontě. Pravděpodobně jsou jeho dílem také některé fotografie z alb po roce 1918, především se záběry ze Švýcarska, Německa, Itálie, Rakouska a Maďarska, kde nuceně pobýval většinu času až do své smrti, neboť v Československu měl status nežádoucí osoby. Fotografovali zřejmě také synové Alois a Zikmund III., ale současný stav výzkumu prozatím nedovoluje připsat jim jednoznačně autorství.

Závěrem

Fotografie z MF Buchlovice a Buchlov umožňují nahlédnout do života čtyř generací Berchtoldů a do složitého propletení rodinných vztahů od poloviny 19. století do roku 1943. První generaci fenomén fotografie ještě výrazněji nezasažil, spíše se s tímto médiem seznamovala. Až zájem generace Zikmunda II. Berchtolda se nesl na módní vlně fotografie, o čemž svědčí velké množství dochovaných snímků, jejich skladba a způsob adjustace v albech. Tato alba jsou srovnatelná s alby jiných šlechtických rodů té doby, jejichž běžnou součástí tvořily kromě rodinných snímků i portréty nepřibuzné šlechty jako výraz příslušnosti ke stejné společenské vrstvě a portréty členů císařské rodiny reflektující loajalitu šlechty. Vedle klasických portrétů, zhotovovaných malířskými či grafickými technikami, si fotografie získala své nezastupitelné místo jako důležitý prostředek za účelem reprezentace šlechty. K portrétům brzy přibýly fotografie z cest či snímky kupované za účelem výuky a zábavy. V tomto období se vzhledem k obtížnosti zvládnutí fotografického procesu jedná bez výhrad pouze o ateliérové snímky.

Berchtoldi posledních dvou generací ateliérovou fotografii nadále využívali po vzoru svých předchůdců – navštěvovali renomované ateliéry, aby získali reprezentativní portréty, kupovali si profesionály zhotovované fotografické snímky, ale oproti předchozí době se tak dělo již v menší míře. Jejich specifikem se stala tvůrčí role na poli amatérské fotografie, jejíž průkopnicí se v rodině stala Ferdinandine, která se fotografování věnovala velmi aktivně, ale bez větších uměleckých ambicí. K fotoamatérům se později přidal i její manžel, a pravděpodobně fotografovali i synové.

Společná pro všechny generace byla výměna zejména fotografických portrétů mezi příbuznými a známými. Ve starší době takto „kolovaly“ především vizitky, později se prostředkem komunikace staly fotografie na pohlednicích. Alba pořádaly především ženy, hraběnky Josephine a Ferdinandine, které se do rodiny přivdaly a obohatily tak alba o snímky příbuzných, zejména rodiny Trauttmansdorff a Károlyi. Zatímco Josephine je reprezentantkou vizitkové éry oficiálních portrétů, její snacha Ferdinandine, autorka většiny

amatérských fotografií, zprostředkovala neoficiální, soukromou část života rodiny. Alba s fotografiemi představovala součást rodové paměti, dědila se a prázdná alba, vybízející ke shromažďování vzpomínek, patřila u Berchtoldů rovněž k poměrně častým vánočním a narozeninovým darům.

Jedinečnost fotografického fondu Berchtoldů spočívá především v jeho charakteru jako rodinného fotografického archivu dokumentujícího téměř sto let života jedné rodiny. Skladbou se podobá fondům jiných šlechtických rodů, jimž je společná rozmanitost a množství, ve kterém se dochovaly do dnešní doby. Fotografie nám umožňují spolu s dalšími předměty z mobiliárních a knihovnických fondů a archivními prameny plastickou rekonstrukci života šlechty ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století a tvoří důležitý pramen pro dějiny každodennosti.

Výsledky výzkumu jsou přínosem pro poznání části památkového fondu, který se postupně transformuje z pozice opomíjeného pramene do role pramene ceněného. Analýza přinesla v základní rovině rozšíření znalostí u velké části snímků – určení osoby u přibližně poloviny portrétních fotografií, zpřesnění datace, ateliéru a použité techniky. Získané informace lze využít pro upřesnění popisů v databázi CastLS, ze které vzhledem k jejímu celorepublikovému charakteru mohou čerpat pro získání srovnávacího materiálu také další badatelé. V další rovině jsou tyto nově získané poznatky, především identifikace portrétovaných, uplatnitelné pro bližší poznání šlechtických rodin a rekonstrukci rodových galerií.

Nesmírně důležité jsou nejstarší zjištěné fotografie interiérů zámku Buchlovice, které umožňují nahlédnout do stylu bydlení Berchtoldů v 60. letech 19. století. Fotografie interiérů jiných sídel a apartmá užívaných rodinou Leopolda II. reflektují jejich vkus a poskytují vhodné analogie pro větší autentičnost interiérů buchlovického zámku v rámci zamýšlených úprav instalace, která byla v 80. letech 20. století od osobních předmětů posledních majitelů notně „očistěna“. Výsledky výzkumu mohou posloužit také k hlubšímu poznání stavebního vývoje a historie objektů. V neposlední řadě jsou zjištěné informace o ateliérech zdrojem pro studium životenské fotografie.

Potenciál pro studium fotografií z majetku šlechty a získávání dalšího srovnávacího materiálu se ukrývá především v dosud detailně nezpracovaných kmenových a svozových fondech NPÚ s podobnou genezí vzniku, v archivech jednotlivých rodů a velkostatků, ve fondech spravovaných Oddělením zámeckých knihoven Knihovny Národního muzea nebo ve sbírce historické fotografie Ústavu dějin umění Akademie věd ČR. Blízkost rodinných vztahů s uherskou šlechtou

a vlastnictví panství na území dnešního Slovenska, Maďarska a Rakouska poukazuje na transnacionální přesah tématu a nutnost studia také v paměťových institucích těchto zemí za účelem získání komplexních znalostí o rodu Berchtoldů.

Článek je výstupem výzkumného cíle Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj (DKRVO) výzkumné organizace NPÚ.

Mgr. Veronika SELUCKÁ
NPÚ, ÚPS v Kroměříži
selucka.veronika@npu.cz

Mgr. Lucie PEŠLOVÁ
NPÚ, ÚPS v Kroměříži
peslova.lucie@npu.cz